

Hozzászólás az új akadémiai helyesírási szabályzat tervezetének a tulajdonnevek írásával kapcsolatos szabálypontjaihoz^{*}

1. Kiindulópontok

Mindenekelőtt előre kell bocsátanom, hogy nem helyesírással foglalkozó kollégaként, hanem névkutatóként kapcsolódom e témához. Megjegyzéseimben ennek megfelelően a tulajdonnevek helyesírásának problematikájával foglalkozom csupán, nem térve ki az ehhez akár tágabban csatlakozó egyéb – mint a nagybetűs írásmód használatát általában érintő – aktuális kérdésekre.

Hozzászólásom elvi kiindulópontjának tekintem, hogy a tulajdonnevek helyesírásának szabályozásában tekintettel kell lennünk:

a) a névkutatás elméleti eredményeire, így a tulajdonnevek mibenlétének, sajátosságainak, rendszerének kérdéseire;

b) a jelen nyelvhasználati tényeire és tendenciáira; így egyfelől a mai névtudat és a névadási lehetőségek tágulására, a névtípusok gyarapodására; másfelől azonban a nevek írásmódját érintő és az új nevek megalkotását konkrétan is befolyásoló mai helyesírási típushibák tanulságaira; valamint:

^{*} Elhangzott a Magyar Nyelvi Bizottság nyilvános ülésén 2008. június 4-én.

c) a szabályrendszer egyszerű, érthető, áttekinthető kialakításának, közreadásának, példázásának szempontjaira is.

E kiindulópontok szerint azonban az AkH.¹¹ és az ezen alapuló jelenlegi tervezet több szempontból és több ponton is módosítandónak látszik.

a) A tervezet napjaink nyelvhasználatának több jellemző névfajtájával nem vagy csak keveset foglalkozik. A valós hiányosságokat szövegszerűen és/vagy a példanyagban pótolni érdemes.

b) Egyes szabályok ellenkeznek a névkutatás jelenlegi ismereteivel, véleményével, illetve a jelenkori nyelvhasználat objektív tényeivel. Ezeket a szabályokat egészükben vagy némi megszorításokkal ezekhez érdemes igazítani.

c) A nevekkal kapcsolatos szabályozás szükségszerűen igen összetett. Alkalmazhatóságát a konkrét szabályokat meghatározó szempontok áttekintő igényű, rendszerező bemutatásával, valamint a példanyag módszeresebb alkalmazásával lehetne javítani.

Az elvégzendő munka során a kapcsolódó szakirodalom anyaga megfelelő mérlegeléssel hasznosítandó. A valós írásgyakorlatot elemző feldolgozások (akár egy kisebb névtípus, mint a díjak nevei esetében: Erdélyi 2002; esetlegesen a közösség névtudatának vizsgálatával, mint az AkH.¹¹ kiadása előtt, az intézménynevek esetében: Antalné 1983; nem mellékesen a kisebbségi magyar névírás helyzetével kapcsolatosan: Misad 2005–2007); de az elméleti alapállásból megfogalmazott – és akár éles – kritika (pl. Várnai 2005: 58–63) esetében is. A névírás addig részletesebben nem tárgyalt kérdéseivel is foglalkozó, különböző célú összefoglalások: a földrajzi nevek írásának önálló és részletes szakmai szabályzata (FöNH.), illetve a nagyközönség számára készült, további javaslatokat kínáló helyesírási kézikönyv (OH.) tanulságai ugyancsak jól kamatoztathatók. (Utóbbi munka igen kiterjedten foglalkozik a tulajdonnévírás kérdéskörével; anyagából, példáiból én is merítettem. Névtani szempontú értékelésre l. Fercsik 2005.)

A tulajdonnévírás különböző aktuális kérdéseiről helyesírási vonatkozású előadások, cikkek rendszeresen születnek. (L. pl. a Nagy J. Béla országos helyesírási verseny köteteit, több tanulmányukat a következőkben is hivatkozva.) A névtudományi ismeretek és szemlélet szabályzatbeli érvényesítésének, illetve a helyesírás és névkutatás együttműködésének fontosságára a közelmúltban ugyancsak felhívták már a figyelmet. (Elméleti és gyakorlati szempontból l. különösen Fercsik 2005–2007.)

Az itt említett tényezők szélesebb látókört, hátteret biztosíthatnak az új helyesírási szabályzat elkészítéséhez. Ne felejtjük el: míg igen régi törekvése volt az egyetemes írástörténetnek a tulajdonnevek és a közszók elkülönítése (l. Keszler 1996), addig az akadémiai helyesírást megelőző korszak grammatikusai a magyar tulajdonnevek köréből a családnevek helyesírásának kérdéseire összepontosítottak (Fábián 1967: 195–200); a szabályzatok a személynevekhez képest később kezdtek foglalkozni a földrajzi nevek írásával, a további névtípusok pedig még később kerültek be ezekbe a kiadványokba (bővebben l. Szemere 1974: 179–206), s körük az AkH.¹¹-gyel is csak tovább bővült. A jelenlegi tervezet a tárgynevek csoportjával tágitja ezt a kört, az OH. vonatkozó szakaszára (OH. 175–8), illetve az ennek is alapjául szolgáló klasszikus névelméleti monográfiára (J. Soltész 1979:

74–7) építve ebben. Ezzel párhuzamosan hagyja ki viszont az asszonynévformák felsorolását a szabályzatból, érthető okból: ez elsőrendűen nem helyesírási kérdés. A változtatások folyamán az egyes névtípusok leírásának szabályai is módosultak, leírásuk részletezettsége bővült. (Pl. az intézménynevek esetében erről l. Bozsik 2000.)

A kiindulópontok áttekintését követően azonban immár térjünk át a tulajdonnevek írásmódját különböző szabálypontok kapcsán, valamint önálló fejezetben (155–204. A tulajdonnevek írása), illetve kiemelt figyelemmel is taglaló (205–225. Az idegen közzszavak és tulajdonnevek írása) szabályozás elemzésére. Az érintett szabálypontokra a helyesírási szabályzatban megszokott módon – a szabálypont sorszámának félkövéren szedett formájával – utalok. A számozás természetesen a szabályzattervezet jelenlegi változatát (2008. 05. 26.) követi, amely kis mértékben tér el az AkH.¹¹ tagolásától.

2. Tulajdonnevek írásmódját érintő különböző szabálypontok

2.1. Helyesírásunk alapelvei, illetve az ezeket tárgyaló szabálypontok bizonyos pontokon kimondottan is kapcsolódnak a tulajdonnevek írásmódjához.

94., 155., 163. Az egyszerűsítés elve a kettőzött mássalhangzóra végződő tulajdonnevek toldalékolásában általában ma sem alkalmazható (*Bükk-**kel***, *Wittmann-**né***), a magyar keresztnevek (*Bernadett-**ól***, *Mariannal*) azonban az AkH.¹¹ és a jelenlegi tervezet szerint is kivételt képeznek. Ezek kivételessége azonban nem tartható. Az alapvető szempont: az eredeti forma helyreállíthatósága ugyanis a mai (hivatalos, anyakönyvezhető) keresztnévállomány esetében (legteljesebb jegyzékét a magyar nevekre l. <http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/index.html>) így több esetben sem lenne biztosítható.

a) Kevésbé közismert magyar keresztnevek esetében a nyelvhasználó elbizonytalanodhat, hogy az adott nevet egy vagy két névvégi mássalhangzóval kell-e írni; például:

Viviennel = *Vivien* + *nel*, de: *Ivonnal* = *Ivonn* + *nal*

Eliottal = *Eliot* + *tal*, de: *Linettel* = *Linett* + *-tel*

b) Egyazon keresztnév magyar és idegen nyelvbeli (és nemzetiségi névként akár hazánkban is anyakönyvezhető) formájának csupán a névvégi mássalhangzó hosszúságában megmutatkozó íráskülönbségéből is adódhat ilyen eset; például:

Marcellel = (m.) *Marcell* + *lel*, vagy: (fr.) *Marcel* + *lel*

Hermannal = (m.) *Herman* + *nal*, vagy: (ném., mo.-i ném.) *Hermann* + *nal*

c) A mai névvisezőknek a Ladó-féle utónévkönyv megjelenése előtt anyakönyvezett nevei közt is találunk e szempontból problémás írásváltozatokat (l. még Lőrincze 1970: 326–7); például:

Adriennel = *Adrien* + *nel* és *Andrienn* + *nel*

Mirtillel = *Mirtil* + *lel* és *Mirtill* + *lel*

d) Elsősorban azonban: az egyszerűsítés szabályának alkalmazása esetén egyes idegen eredetű keresztnemek ma már (ha nem is szerencsés módon, de) egyaránt anyakönyvezhető írásváltozatainak esetében megállapíthatatlan lenne az illető hivatalos neve; például:

Annabellel = *Annabel* + *lel* és *Annabell* + *lel*

Izabellel = *Izabel* + *lel* és *Izabell* + *lel*

(De: *Mirabellel* = *Mirabel* + *lel*; illetve **Mirabell* + *lel*; utóbbi tudniillik jelenleg nem anyakönyvezhető.)

Ebből a szempontból tehát az egyszerűsítés elvének teljes és egységes kizárásával minden tulajdonnév azonos elbírálást igényel: *Bükk-kel*, *Wittmann-né* és *Mariann-nal*, *Ivonn-nal*. Így a meglévő írásváltozatok toldalékolt formái is megfelelően tükrözhetik a keresztnemek különbségeit: *Annabell-lel* (= *Annabell* + *lel*), illetve: *Annabellel* (= *Annabel* + *lel*).

87., 158. A hagyományos írásmód kapcsán egyetlen apró megjegyzés teendő: nem csupán családneveket érinthet, de egyedileg és kivételesen más névtípusokban is előfordul; lásd például: *Erdélyi Múzeum-Egyesület*, *Ferencvárosi Torna Club*; *Napoleonhoz*, *Hymnus*, *Ratio Educationis*. Sajátosan problematikus ez az intézménynevek esetében: a hivatalosan bejegyzett, azaz hivatalosan használandó forma ellentétes lehet a helyesírás szabályaival.

2.2. A kis és nagy kezdőbetűk problémája helyesírásunk bevett gyakorlata szerint egyes nyelvi alakulatok tulajdonnévként – azaz: egyedi, állandósult formájú jelölőként – vagy közszóként való kezelésének kérdését jelentheti. A tulajdonnevek nagybetűs írásmódja helyesírásunk fontos jellemzője, amely fontos szerepet játszhat a tulajdonnévként értelmezés kérdésében is (erre l. pl. Hegedűs 1997: 8, részletesebben Laczkó 1998: 39–43; sőt feltűnhet akár a tulajdonnév meghatározásában is: Hajdú 2003: 58).

147. A történeti, illetve egyes múltbeli események nyelvhasználatban rögzült megnevezésének kisbetűs írásmódját először az AkH.¹⁰ szabályozta, visszaszorítandó a terjedő nagybetűs írásmódot (Szemere 1974: 144). Ezek azonban nem annyira „tulajdonnévszerűek”, mint inkább tulajdonnevek; egyedítő szereppel és állandósult alakkal bírnak (l. erről már Károly 1970: 114, részletes elemzésükre J. Soltész 1985.) Ebből következőleg tehát ezeket is megillette a címszerűen nagybetűs írásmód. (Következetesen nagybetűs írásukat l. Hajdú 2003: 149, ill. passim.) Az így ajánlható írásmód tehát: *Tatárjárás*, *Mohácsi vész*, *Szent Bertalan éjszakája*, *Bécsi béke*, *Népek csatája*, *Anschluss*, *Második világháború*, *Október huszonharmadika*; továbbá *Iliászi per*, *Duk-duk affér* stb.

Az ünnepek és emléknapok neveit hasonlóképpen írhatnánk nagybetűvel. Például: *A magyar kultúra napja*, *Húsvét*, *Anyák napja*, *Május elseje*, *Pészah*,

Ramadán. A mindennapi írásgyakorlatban, az egyházi (eredetű) ünnepek esetében jellemzőek is ezek a formák.

A nagybetűs írásmód szerepe szembetűnően példázható lehet a fikciós eseménynevek típusával. Isaac Asimov jövőbeli univerzumot teremtő sci-fi klasszikusából véve példának: „A kis Delicass bolygó ... a Nagy Dúlás után kapta nevét...”; „Az úrbázis ... üresen tátongott a negyven évvel korábbi Nagy Dúlás robbanás- és tűzmarta cseréphalmaz[a]ként”; „...mielőtt a királyi család a Nagy Dúlás pusztító tűzvésze elől szívszorongva ide nem menekült...”. (Alapítvány és Birodalom. Ford. Baranyi Gyula. Budapest, 1972: 226–7. A mindkét névelemet érintő nagy kezdőbetű az eredeti angol írásmódot követi.) A valós eseménynevek esetében feltételezhető – a név ismeretére és felidézett tartalmára vonatkozó – háttértudásunk ilyenkor hiányozhat, azaz nem segít abban, hogy ezeket a megnevezéseket egy bizonyos, rendszerint történelmi súlyú esemény egyedi jelölőjének tekintsük. (Itt: a Galaktikus Birodalom fővárosát, egy egész bolygót feldúló egykori lázadás és pusztítás megnevezésének.) Mivel pedig az eseménynevek rendszerint az adott nyelv áttetsző etimológiájú elemeiből, többnyire közszavaiból állnak, a nagybetűs írásmód hiányában ezeket természetszerűleg szokásos, illetve közszói jelentésükkel olvasnánk, ami viszont megmásítaná a kifejezés eredeti értékét. (Itt: a *Nagy Dúlás*, tulajdonnévként, egy nyilvánvalóan nagy pusztítással járó konkrét, egyedi, a mű univerzumában fontos történelmi esemény képzetét fogadtatja el az olvasóval, mely bővebb kifejtést nem kap a regényben, de így nem is igényel. Ugyanezek a mondatok a *nagy dúlás* írásformával ettől eltérő, hiányos jelentéstartalmat közvetítenének.)

194. A fentebbiekhez hasonlóan a különböző rendezvények, rendezvényorozatok, programok egyedi nevét ugyancsak nagybetűvel lehetne kezdeni. Ebben az esetben ezeket nem csupán az intézménynevekhez hasonlóan, hanem címként is kezelhetnénk. (Talán nem tanulság nélküli itt megjegyezni, hogy a magyar tulajdonnevek formális nyelvészeti vizsgálata szerint az intézménynevek és a címek egy típust is alkotnak, l. Barabás–Kálmán–Nádasdy 1977: 154.) Az így ajánlható írásmód tehát, például: *A Föld éve, A magyar nyelv hete, Hegyvidéki napok, VI. magyar névtudományi konferencia, Országos középiskolai tanulmányi verseny.* Emellett a már igen elterjedt – az eddigi szabályzat szerint lehetővé is tett, ráadásul egyre gyakoribb – intézménynévszerű írásmód sem lenne kizárandó. Például: *Budapesti Nemzetközi Vásár, VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus.* Igaz, a kétféle írásmód lehetősége – ahogyan az egyedi és az állandó címek esetében is – ugyancsak elgondolkodtató.

Az itt említett, tulajdonnévnek tekintendő nyelvi alakulatok esetében a névhez társítható határozott névelő kis vagy nagy kezdőbetűs írásmódjában ugyanakkor megfelelő döntést kellene hozni; bár ez a nem könnyű kérdések közé tartozik (vö. Várnai 2005: 56–8). Ezt követően azonban ezeket a csoportokat következő nagy témánk: a tulajdonnevek helyesírását taglaló önálló fejezet keretében lenne szükséges tárgyalni.

3. A tulajdonnevek helyesírását tárgyaló fejezetek

3.1. A tulajdonnevek helyesírásának alapkérdései a nevek írásmódját tárgyaló önálló fejezet élén vétetnek számba (155.): nagybetűs írás, névterjedelem jelölése, állandóság kérdése. E kétségkívül legfontosabb jellemzők mellett azonban határozottabban megfogalmazandó lehet a tulajdonnevek később feltáruló változatossága: egy- vagy többbeleműek; nagybetűs vagy nagy- és kisbetűs írásmód kombinációi, kivételesen pedig – az interneten használt névtípusok esetében – kisbetűsen jelenhetnek meg.

Egyes további kérdésekben ugyancsak előnyös lehetne a részletező szabálypontokat megelőző rendszerező áttekintés. Így kiemelten is a tulajdonneveket tartalmazó képzett, jeles vagy ragos, utótaggal ellátott nyelvi alakulatok írásmódját illetően (ami a személynevek esetében megvalósul, a helynevek körében nem); vagy a személynévhez kapcsolódó közszói elemek tárgyalásában (a név előtt vagy után áll, ahhoz szorosabban vagy lazán kapcsolódik).

Példamutató ebből a szempontból a földrajzi nevek helyesírását részletesen leíró szabályzat (FöNH.) is, amely mindenekelőtt a terminológiát és az általános alapelveket tekinti át meglehetősen részletességgel (FöNH. 15–8, 19–31; sőt táblázatszerűen, ill. ábraként is: 27, 30), majd ezt követően tér rá a különböző névtípusok írásmódjának szabályaira, hasznos függeléki résszel is kiegészítve tartalmát (FöNH. 33–60, ill. 61–101, 103–27).

3.2. A szabályzatból hiányzó névtípusok helyét szövegszerűen, illetve a példanyagban biztosítani szükséges.

A személynevek között érdemes megemlíteni a nemesi előnevek (*gr. széki Teleki József*) és a megkülönböztető betűjelek (*B. Kovács Katalin, Lőrincz B. István*) írásmódját, míg a kiskötőjellel összekapcsolt családnevek esetében megemlítendő, hogy ez a házassági név (*Kiss-Kovács* vagy *Kovács-Kiss*) egyik típusa is. A szabályzatban megjegyzendő továbbá, hogy a helyesírás megszokott rendjétől eltérő formák is használatosak a nem hivatalos nevek, így a művésznevek, még inkább pedig a – mindennapokban igen gyakori – internetes személynévhasználat körében.

Az intézménynevek mellett megemlítendőek lennének az emberek csoportját jelölő nevek: *Purcell kórus, Őzike csoport, Kovács család, 969. sz. gr. Csáky Imre bíboros cserkészcsapat, Kispál és a Borz, de Hot Jazz Band*. Mint látható, a személynévi előtaggal alakult neveknek a szabályzatban korábban leírt csoportja ezeknek csak egy részét képezi, az intézménynevek helyesírásának szabályai pedig egyértelműen nem alkalmazhatók rájuk.

Említést érdemel továbbá az építménynevek csoportja, ezek közt a lakóparkok, épületek nevei: *Margaréta udvar, Sissy lakópark, Origó ház, de West End City Center*.

3.3. A szabályzatban szereplő példasorok különösen fontos eszközei a szabályok kellőképpen részletes bemutatásának. Ezeket a tárgyalt névtípust, illetve szabályt minél jobban leíró, reprezentáló példákkal érdemes feltölteni. A tulajdonnevek írásmódját általában tárgyaló szabálypontokban – a döntően és hagyományosan sze-

mély- és helynévi példák mellett – a kisebb névtípusokból (pl. 155., 217., 225.), egyes névfajtákon belül pedig azok sajátos altípusaiból is célszerű példákat hozni.

Az állatneveket tárgyaló rövid szakasz jelenlegi példasora (*Bodri, Cirmos, Csákó, Ráró, Villám, Bagira, Vuk*) csupán a legegyszerűbb, hagyományos, népi és irodalmi eredetű neveket jeleníti meg. (Előbbiek egyébként még az 1910-es évek szabályzataiból öröklődő nevek, utóbbiak az AkH.¹¹ kiegészítései voltak; vö. Szemere 1974: 188.) Az állatnévadás itt nem képviselt csoportjai: a törzskönyvezett (*Hercegvári Anita, Neszmélyi Bendegúz*), az idegen írásmódú (*Lassie, Spotty*) vagy a kevésbé tipikus (*Mardel, Sir Kán, Züzü*) nevek azonban további kérdéseket vethetnek fel, így azokat is érdemes megjeleníteni a szabályzatban (173.).

A szabályzat különösen részletes figyelmet szentel a földrajzi nevek helyesírásának. Az AkH.¹⁰ óta jellemző ez, míg mellé, majd az AkH.¹¹ mellé az érintett több tudományterület közreműködésével elkészült önálló szabályzatuk is (bővebben l. FöNH. 5–7). Meggondolandó lehet ez a helyzet önmagában is, de ennek kérdését itt csupán jelezni szeretném (175–186.).

Az intézmények esetében azok sokféle típusa és kiemelkedő gyakoriságuk igényli a gazdagabb példázást, különösen a – szövegszerűen egyébként meg is említett (190.) – társadalmi, politikai és gazdasági célú csoportosulások neveivel, de akár egyéb közhasználatú típusok – mint gyógyszertárak, vonatjáratok stb. – példaival együtt is (189–195.).

A címek körében ugyancsak külön említést érdemelhetnek a kiadványsorozatok (*A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, Búvár Zsebkönyvek*), gyakoriságuk miatt a filmek és filmsorozatok (*Barátok közt, Tűzzel-vassal, Micsoda nő!*), valamint sajátosan új típusként az internetes portálok (*Index, Női Lapozó*) címei (199–203.).

A példasorok megformálásában figyelembe vehető szempontok sora azonban tovább is folytatható. Az itt felmerülő szempontokat egy-egy szabályponttal illusztrálom az alábbiakban.

A példasorokat olykor a szabályt szembetűnőbben bemutató formában lehetne megadni. Így például nem csupán különböző, hanem ugyanazon névvel is példázva a szabályt, például: *Táncsicsnak*, de *táncsicsi*, illetve *Táncsics Mihály-i* (162.).

A példaanyagot erőteljesebben is frissíthetjük. Így egyes példák elhagyhatók – például az idézett mozaikszók, szóösszevonások közül (*Közért*, ti. tulajdonnévként) – elavulásuk miatt (235.), mások pedig beemelhetők – például az újonnan átvett keresztnévek közé (*Dzsenifer, Fabrició*; a most ott szereplő egyes nevek, például *Krisztián* helyére is) – mint napjainkra jellemzőbb példák (161., 210.).

A hagyományosabb nevek és névtípusok mellett a kevésbé tipikusnak tűnő, de ugyancsak használatos névformákra is hasznos lehet példát adni – például az imént idézett állatnevek vagy a tárgynevek (*Eutelsat W3*) esetében (174.).

Az érthetően elsősorban magyar névanyagot tárgyaló példasorokat több helyen is indokolt lehet idegen (eredetű) tulajdonnevekkel is kiegészíteni – mint akár már a családnevek körében (*Novák, Wagner*), még inkább külföldi díjak neveinek (*Grammy-díj, Golden Globe-díj*) esetében, főleg pedig az intézménynevek különféle csoportjaiban (156., 198., 189–195.). Akad ugyanakkor olyan hely is a sza-

bályzatban, ahol a magyar névpéldák arányát lehetne gyarapítani – így a tárgynevek (*Rákóczi fája*, az iskolai csontvázak szokásos neve: *Samu*) csoportjában (174.).

A példák közé néhány téves forma is bekerült. A *Buddenbrook ház* a legújabb változatban *Buddenbrock ház* alakban olvasható (167.), s hibásan szerepel a tárgynevek közt az egyik régi mozdonynév: helyesen *Deáki*, s nem *Deák* (174.). A szóban forgó (a szabadságharc bukása után üzembe helyezett) mozdonyt ugyanis nem személyről, hanem – a jellemző korabeli gyakorlat szerint – valamely magyarországi (itt: a Pozsony vármegyei) településről nevezték el (Perger Imre szíves levélbeli közlése alapján). Ezek a példák értelemszerűen javítandók vagy cserélendők.

3.4. A szabálypontok alóli kivételek, azaz az általános gyakorlattól való eltérések számát a csoportszerű és az egyedi kivételek esetében is ritkítani érdemes.

167., 169. Az uralkodóházat jelentő *ház* szó kötőjeles írását – a sajátos jelentés és a kiterjedt írásgyakorlat miatt – érdemesnek látszik megtartani, de kiterjeszteni is. Például: *Árpád-ház*, *Habsburg-ház*; de ugyanígy: *Bélteki-ház*, *Buddenbrook-ház*. (Ugyanakkor intézménynévként: *Teleki Ház*, lakóházként: *Gizella ház*; az már más kérdés, hogy például a Google internetes keresőprogram már első néhány találat közt a Thomas Mann-regény címeként mindhárom, itt szóba jöhető formát megtaláljuk.) Ez a kivételesség, azaz a kiskötőjeles írásmód viszont a *dinasztia* és a *család* esetében nem tűnik indokoltnak, a példák közt említett *Hunyadi* vagy *Rákóczi család* esetében pedig történelmi szempontból sem tartható.

185. Egyedi példát is említve: a *Fertő tó* jelenlegi írásmódja láthatólag szemben áll mai nyelvérzékünkkel. A tó eredeti nevét ma szinte csak a közszói utótaggal együtt használjuk, amely ilyen formán a név részévé vált. (Vö. például: „Fertő tó vagy röviden – főleg a helybeliek által használt alakjában – Fertő...” – www.wikipedia.hu.) Ez a helyzet viszont óhatatlanul a név kötőjeles írásmódját hívja elő, mégpedig a szorosabban kapcsolódó és a széles körű névhasználatban is. (Pl. a magyar világörökségi helyszíneket tárgyaló honlapon: www.vilagorokseg.hu, de jobbra a térséghez kapcsolódó honlapokon is: ferto-to.lap.hu.) Érdemes itt figyelembe venni a FőNH. ezen névtípussal kapcsolatos megjegyzését is: „a földrajzi köznév [esetleges] magyarázó jellegének eldöntése nem helyesírási, hanem névhasználati kérdés” (FőNH. 53). A konkrét név írásmódját ezért a fő típushoz célszerű igazítani: *Velencei-tó*, *Fertő-tó*, de persze továbbra is *Balaton* és *Balaton tó*.

210., 213. Az idegen (eredetű) tulajdonnevek esetében a kivételesség nemcsak egyedi eltérést, de ingadozást is jelenthet. Ez ugyan nem a legszűkebb értelemben vett helyesírási kérdés, de sokféleségük miatt szabályzatbeli tárgyalásuk rendszerezettebb áttekintést igényelhet. A javasolt tárgyalásmód: esetükben a magyaros írásmód lehet általános (*Kálvin János*, *Peking*), az idegen formával változó (*Jules Verne* ~ *Verne Gyula*), csak bizonyos állandósult kifejezésekben használatos (*Dárius*, *Krózus*) – míg a többi esetben, azaz általában, az átírás szokásos rendje szerint használjuk ezeket a neveket.

222. Az a szabály, amely szerint a magyar átírású neveket a bennük szereplő betűk hangértéke szerint ejtjük, mindenképpen helyeselhető, viszont átgondolan-

dóvá tesz több korábbi példát, illetve kivételes esetet. Az ingadozó írásmódot megengedő *Kolumbus* így csak *Kolumbusz* lehet (210.); az *Ezópus* pedig *Ezópusz* lenne, bár ezt görögösen *Aiszóposzként* is használjuk, a latin *Esopus* írásmód pedig ugyanígy elfogadhatónak tűnik (213.).

3.5. A szabálypontok érvényességi köre néhány helyen módosítandó. Van, ahol a szabály általános érvénnyel nem, csak szűkebb körűen lenne kimondható – így az intézménynevek elemeinek nagybetűs írásmódjával kapcsolatban (189., vö. 193. *Keleti pályaudvar, Tabán mozi*). S van, ahol épp ellenkezőleg: a szabály tággabban, általánosabban is megfogalmazható – így a *ch*-t és az *x*-et nemcsak az (idegen eredetű) keresztnevekben és földrajzi nevekben, hanem több más esetben is (*Xerxész, Marx, Xavéri Szent Ferenc*) megtartjuk (212.).

4. Összefoglalás. Összefoglalásképpen elmondható: az AkH. új kiadása tervezetének egyes részei – a munkaanyagban már jelenleg is szereplő célszerű változtatások mellett – az itt megfogalmazott felvetések és példák megfelelő mérlegelésével, illetve azok értelmében további átgondolásra és szükség szerinti módosításra érdemesek

- a) a névkutatás ismeretei;
- b) napjaink nyelvi, nyelvhasználati tényei és tényezői;
- c) a szabályrendszer belső logikája; valamint
- d) az alkalmazhatóság javítása

szempontjából, azaz egy célszerűbb és célszerűbben használható helyesírási szabályzat érdekében, a tulajdonnevek írásának területén is.

SZAKIRODALOM

- AkH.¹⁰ = *A magyar helyesírás szabályai. 10. kiadás.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1954.
 AkH.¹¹ = *A magyar helyesírás szabályai. 11. kiadás.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
 Antalné Szabó Ágnes 1983. *Névírás-szociológia az intézménynevekben.* Magyar Névtani Dolgozatok 28. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport, Budapest.
 Barabás András–Kálmán C. György–Nádasdy Ádám 1977. Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 135–55.
 Bozsik Gabriella 1999–2000. Az intézménynevek helyesírásának alakulása az akadémiai helyesírási szabályzatok alapján (1832–1994). In: Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa (szerk.): *Helyesírás és tanárképzés. A Nagy J. Béla országos helyesírási versenyek előadásai, egyéb tanulmányok és feladatsorok.* Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Eger. 40–5.
 Erdélyi Erzsébet 2002. Rend vagy rendetlenség a rendeletekben, avagy díjazható-e a díjak helyesírása? In: Balázs Géza–A. Jászó Anna–Koltói Ádám (szerk.): *Éltető anyanyelvünk. Mai nyelv-művelésünk elmélete és gyakorlata. Írások Grétsy László 70. születésnapjára.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 152–6.
 Fábán Pál 1967. *Az akadémiai helyesírás előzményei.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
 Fercsik Erzsébet 2005. Névtan és helyesírás találkozása egy kézikönyvben. *Névtani Értesítő* 27: 333–9.

- Fercsik Erzsébet 2005–2007. A tulajdonnevek helyesírásáról. In: Bozsik Gabriella (szerk.): *Két év-tized a helyesírásért*. EKF Líceum Kiadó, Eger. 57–66.
- FöNH. = Fábíán Pál–Földi Ervin–Hönyi Ede 1998. *A földrajzi nevek helyesírása*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hajdú Mihály 2003. *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hegedüs Attila 1997. Mi a tulajdonnév? *Névtani Értesítő* 19: 5–8.
- Károly Sándor 1970. *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Keszler Borbála 1996. A névjelek fejlődése a képjeltől a nagybetűs írásig. *Magyar Nyelvőr* 120: 220–6.
- Laczkó Krisztina 1998. Kisbetűk és nagybetűk. In: O. Bozsik Gabriella–V. Raisz Rózsa–Zimányi Árpád (szerk.): *Helyesírásunkról, helyesírásunkért. A Nagy J. Béla országos helyesírási versenyek előadásai, egyéb tanulmányok és feladatsorok*. Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke, Eger. 39–47.
- Lőrincze Lajos 1970. Névtudomány és államigazgatás. In: Kázmér Miklós–Végh József (szerk.): *Névtudományi előadások. II. névtudományi konferencia. Budapest 1969*. Nyelvtudományi Értekezések 70. Akadémiai Kiadó, Budapest. 325–37.
- Misad Katalin 2005–2007. A tulajdonnevek írásának sajátos esetei a szlovákiai magyar nyelvű sajtóban. In: Bozsik Gabriella (szerk.): *Két évtized a helyesírásért*. EKF Líceum Kiadó, Eger. 104–17.
- OH. = Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest.
- J. Soltész Katalin 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- J. Soltész Katalin 1985. Történésnevek. In: Békési Imre (szerk.): *Név és névkutatás*. Az Inczeffi Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadásai (Szeged, 1984. április 13–14.) MNyTK. 170. Budapest. 187–200.
- Szemere Gyula 1974. *Az akadémiai helyesírás története (1832–1954)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Várnai Judit Szilvia 2005. *Bárhogy nevezzük... A tulajdonnév a nyelvben és a nyelvészetben*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XLII. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Farkas Tamás

SUMMARY

Farkas, Tamás

A contribution to the rules of writing proper nouns in the proposed modification of the Rules of Hungarian Orthography

This paper analyses the portions of the proposed new edition of the academic rulebook of spelling having to do with the spelling of proper nouns, in the perspective of onomatology. As a point of departure, the author discusses theoretical issues in proper name research, characteristics of present-day naming and name use, and requirements of clear and expedient formulation. He lists missing types and subtypes of names that are not treated as proper nouns (that is, not spelt with a capital initial) in the present rulebook, even though they would deserve that treatment. He makes suggestions with respect to the appropriate revision of the sets of examples accompanying the relevant entries. He recommends a cutback in the number of exceptions, as well as a more accurate reformulation of the individual rules. In addition, he covers issues arising in other sections of the rulebook that also touch upon the spelling of proper nouns.